

UMUMIY O'RTA TA'LIM TIZIMIDA INGLIZ TILI O'QITUVCHILARINING KASBIY RIVOJLANISHINI BOSHQARISHNING ILMIY-NAZARIY YONDASHUVLAR

Talipov Begzod Batirovich

*Toshkent Davlat Tibbiyot Universiteti,
2-son O'zbek va Xorijiy tillar kafedrası*

Annotatsiya. Ta'lim sifatini oshirishda o'qituvchilarning uzluksiz kasbiy rivojlanishi muhim omil ekanligi bilan belgilanadi. Ushbu maqolada umumiy o'rta ta'lim tizimidagi ingliz tili o'qituvchilarining kasbiy rivojlanishini samarali boshqarishga oid ilmiy-nazariy yondashuvlar o'rganildi. Tadqiqot davomida zamonaviy pedagogik yondashuvlar va innovatsion metodlarning ahamiyati yoritildi. Tizimli yondashuv va zamonaviy boshqaruv strategiyalarini qo'llash o'qituvchilarning malakasini oshirish hamda ta'lim samaradorligini yuksaltirishga xizmat qilishi mumkin.

Kalit so'zlar: ta'lim, kasbiy, ingliz tili, o'rta ta'lim, ilmiy-nazariy, pedagogik, innovatsion, metod.

НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К УПРАВЛЕНИЮ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫМ РАЗВИТИЕМ УЧИТЕЛЕЙ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В СИСТЕМЕ ОБЩЕГО СРЕДНЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. Непрерывное профессиональное развитие учителей является важным фактором повышения качества образования. В данной статье изучены научно-теоретические подходы к эффективному управлению профессиональным развитием учителей английского языка в системе общего среднего образования. В ходе исследования освещено значение современных педагогических подходов и инновационных методов. Применение системного подхода и современных стратегий управления может способствовать повышению квалификации учителей и эффективности образования.

Ключевые слова: образование, профессиональный, английский язык, среднее образование, научно-теоретический, педагогический, инновационный, метод.

SCIENTIFIC AND THEORETICAL APPROACHES TO MANAGING THE PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF ENGLISH LANGUAGE TEACHERS IN THE GENERAL SECONDARY EDUCATION SYSTEM

Abstract. Continuous professional development of teachers is an important factor in improving the quality of education. This article examines scientific and theoretical approaches to the effective management of the professional development of English language teachers in the general secondary education system. During the study, the significance of modern pedagogical approaches and innovative methods was highlighted. The application of a systematic approach and modern management strategies can serve to improve the qualifications of teachers and increase the effectiveness of education.

Keywords: *education, professional, English language, secondary education, scientific-theoretical, pedagogical, innovative, method.*

KIRISH

Umumiy o'rta ta'lim tizimida ingliz tili o'qituvchilarining kasbiy rivojlanishini boshqarish masalasi O'zbekiston Respublikasining amaldagi normativ-huquqiy hujjatlarida o'z aksini topgan. Xususan, O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabr, O'RQ-637-sonli "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni ta'lim tizimini rivojlantirishning asosiy tamoyillarini belgilab beradi. Mazkur qonunda pedagog kadrlarning kasbiy rivojlanishini ta'minlash, ularning malakasini muntazam oshirib borish zarurligi alohida qayd etilgan [1]. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 19-maydagi "O'zbekiston Respublikasida xorijiy tillarni o'rganishni ommalashtirish faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-5117-sonli qarori xorijiy tillar, xususan ingliz tilini o'qitish tizimini takomillashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu qarorda o'qituvchilarning til bilish darajasini oshirish, zamonaviy metodikalarni joriy etish hamda ularni rag'batlantirish mexanizmlari belgilangan [2].

Bunday sharoitda ingliz tili o'qituvchilarining kasbiy rivojlanishini samarali boshqarish masalasi alohida ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi. Kasbiy rivojlanish bu o'qituvchining bilim, ko'nikma va malakalarini muntazam ravishda yangilab borish, pedagogik faoliyatini takomillashtirishga qaratilgan uzluksiz jarayondir. Uni boshqarish esa maqsadli, tizimli va strategik yondashuvni talab qiladi.

Ilmiy-nazariy jihatdan kasbiy rivojlanishni boshqarish tushunchasi pedagogika va ta'lim menejmenti doirasida keng o'rganilgan. Ushbu yondashuvlar o'qituvchining shaxsiy va kasbiy o'sishini ta'minlashda muhim omil sifatida qaraladi. Xususan, kompetensiyaviy yondashuv o'qituvchining kasbiy faoliyatini samarali tashkil etishga xizmat qiladigan bilim, ko'nikma va qadriyatlar tizimini shakllantirishga yo'naltirilgan [3]. Bu yondashuv ingliz tili o'qituvchilaridan nafaqat til bilimini, balki kommunikativ, metodik va axborot-kommunikatsion kompetensiyalarni ham rivojlantirishni talab qiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

O'qituvchilarning kasbiy rivojlanishini boshqarish masalasi mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan o'zaro bog'liq holda tadqiq etilgan bo'lib, ularning ilmiy qarashlari bir-birini to'ldiradi va rivojlantiradi. Avvalo, o'zbek olimi N. Muslimov pedagog kadrlarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishni uzluksiz ta'lim tizimi bilan chambarchas bog'liq holda asoslab beradi. U o'qituvchining kasbiy o'sishi doimiy jarayon ekanligini ta'kidlab, bunda malaka oshirish tizimi va mustaqil ta'lim muhim o'rin tutishini ko'rsatadi. Ushbu yondashuv keyingi tadqiqotchilar uchun nazariy asos vazifasini bajaradi [4]. Mazkur g'oyalar B. Xodjayev tomonidan yanada rivojlantirilib, pedagogik innovatsiyalarni o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishiga integratsiya qilish zarurligi asoslab beriladi. U o'qituvchining zamonaviy ta'lim texnologiyalarini qo'llay olish qobiliyatini uning kasbiy kompetensiyasining ajralmas qismi sifatida talqin qiladi [5].

Shuningdek, Sh. Sharipov o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishini boshqarishda refleksiv yondashuvning ahamiyatini alohida ta'kidlaydi. U o'qituvchining o'z faoliyatini tahlil qilishi va baholashi orqali kasbiy o'sishga erishishini asoslaydi. Bu esa yuqoridagi olimlar tomonidan ilgari surilgan uzluksiz va innovatsion rivojlanish g'oyalarini amaliy jihatdan mustahkamlaydi [6].

Xorijiy tadqiqotchilar qarashlari ham mazkur yo'nalishda muhim ahamiyatga ega. Jumladan, Michael Fullan ta'lim tizimidagi islohotlar muvaffaqiyati bevosita o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishiga bog'liq ekanligini asoslaydi. U kasbiy rivojlanishni boshqarishda tizimli yondashuv zarurligini ta'kidlab, bu jarayonni maktab miqyosida strategik boshqaruv bilan bog'laydi. Bu qarashlar o'zbek olimlarining tizimlilik haqidagi fikrlari bilan uyg'unlashadi [7]. Bundan tashqari, Lee Shulman tomonidan ishlab chiqilgan pedagogik mazmuniy bilim (PCK) nazariyasi o'qituvchining kasbiy kompetensiyasini chuqurroq ochib beradi. Unga ko'ra, o'qituvchi nafaqat fan bilimiga, balki uni samarali o'qitish metodikasiga ham ega bo'lishi lozim [8]. Bu esa Xodjayev ta'kidlagan metodik va innovatsion kompetensiyalar bilan bevosita bog'liqdir. Thomas Guskey va Laura Desimone o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishi samaradorligini baholash mezonlarini ishlab chiqqan. Ular kasbiy rivojlanish uzluksiz, amaliyotga yo'naltirilgan va natijaga qaratilgan bo'lishi zarurligini ta'kidlaydi [9].

METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqotda umumiy o'rta ta'lim tizimida ingliz tili o'qituvchilarining kasbiy rivojlanishini boshqarishning ilmiy-nazariy asoslarini o'rganishga qaratilgan kompleks metodologik yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot jarayonida tizimli, kompetensiyaviy va faoliyatga yo'naltirilgan yondashuvlar asosiy metodologik yo'nalish sifatida belgilandi. Tizimli yondashuv orqali kasbiy rivojlanish jarayoni yaxlit tizim sifatida tahlil qilinib, uning tarkibiy qismlari o'zaro bog'liqlikda o'rganildi. Kompetensiyaviy yondashuv asosida ingliz tili o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyalari lingvistik, kommunikativ, metodik va axborot texnologiyalariga oid ko'nikmalari aniqlashtirildi. Faoliyatga yo'naltirilgan yondashuv esa o'qituvchilarning amaliy faoliyatini takomillashtirishga qaratildi.

NATIJA VA MUHOKAMA

Umumiy o'rta ta'lim tizimida ingliz tili o'qituvchilarining kasbiy rivojlanishini samarali boshqarish ko'p omilli va murakkab jarayon bo'lib, u tizimli, kompetensiyaviy va faoliyatga yo'naltirilgan yondashuvlarning o'zaro uyg'unligini talab etadi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, amaldagi normativ-huquqiy hujjatlar o'qituvchilarning uzluksiz kasbiy rivojlanishi uchun mustahkam institutsional asos yaratadi, biroq ularni amaliyotga samarali joriy etish boshqaruv mexanizmlarining qay darajada to'g'ri yo'lga qo'yilganiga bog'liq.

Birinchidan, tizimli yondashuv asosida kasbiy rivojlanish jarayoni quyidagi tarkibiy qismlardan iborat yaxlit tizim sifatida namoyon bo'ldi: ehtiyojlarni aniqlash, rejalashtirish, amalga oshirish, monitoring va refleksiya. Ushbu bosqichlarning uzviy bog'liqligi o'qituvchilarning kasbiy o'sishini izchil ta'minlashga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, aynan refleksiya va tahlil bosqichi ko'pincha yetarlicha e'tiborga olinmaydi, bu esa rivojlanish samaradorligini pasaytiradi.

Ikkinchidan, kompetensiyaviy yondashuv asosida ingliz tili o'qituvchilarining kasbiy rivojlanishida quyidagi asosiy kompetensiyalar muhim ahamiyat kasb etishi aniqlandi:

- lingvistik kompetensiya (til bilimining chuqurligi),
- kommunikativ kompetensiya (muloqot va interaktivlik),
- metodik kompetensiya (zamonaviy o'qitish usullarini qo'llash),

axborot-kommunikatsion kompetensiya (raqamli texnologiyalarni integratsiya qilish).

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, ayniqsa axborot-kommunikatsion kompetensiyalarni rivojlantirish bugungi kunda ustuvor yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Bu esa raqamli ta'lim resurslari va onlayn platformalardan samarali foydalanishni talab qiladi.

Uchinchidan, faoliyatga yo'naltirilgan yondashuv doirasida o'qituvchilarning amaliy faoliyati asosiy o'ringa qo'yildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, nazariy bilimlar faqat amaliyot bilan integratsiya qilingandagina samarali natija beradi. Shu bois, treninglar, seminarlar va malaka oshirish kurslari amaliy mashg'ulotlar bilan boyitilishi zarur.

Muhokama jarayonida mahalliy va xorijiy olimlarning qarashlari o'zaro uyg'unligi tasdiqlandi. Xususan, uzluksiz kasbiy rivojlanish, refleksiya, hamkorlik va innovatsion yondashuvlar barcha tadqiqotchilar tomonidan muhim omil sifatida e'tirof etiladi.

XULOSA

Umumiy o'rta ta'lim tizimida ingliz tili o'qituvchilarining kasbiy rivojlanishini boshqarish uzluksiz, tizimli va ko'p omilli jarayon bo'lib, u zamonaviy ta'lim sifatini oshirishning muhim omili hisoblanadi. Tadqiqot natijalari asosida quyidagi asosiy xulosalarni chiqarish mumkin:

O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni va Prezident qarorlari o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash uchun mustahkam institutsional asos yaratadi. Biroq amaliy samaradorlik boshqaruv mexanizmlarining sifatiga bog'liq.

Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, tizimli, kompetensiyaviy va faoliyatga yo'naltirilgan yondashuvlarning uyg'unligi ingliz tili o'qituvchilarining kasbiy rivojlanishini samarali ta'minlaydi. Tizimli yondashuv jarayonni yaxlit tizim sifatida tashkil etsa, kompetensiyaviy yondashuv malaka va ko'nikmalarni rivojlantirishga yo'naltiradi, faoliyatga yo'naltirilgan yondashuv esa nazariy bilimlarni amaliyot bilan integratsiya qiladi.

Lingvistik, kommunikativ, metodik va axborot-kommunikatsion kompetensiyalar o'qituvchining samarali faoliyati uchun ajralmas tarkibiy qismlardir. Xususan, raqamli texnologiyalarni qo'llash hozirgi davrda ustuvor ahamiyatga ega.

Kasbiy rivojlanish jarayoni nafaqat nazariy bilimlar, balki treninglar, seminarlar, loyihalar va refleksiv faoliyat orqali amalga oshirilganda samarali bo'ladi. Refleksiya va monitoring mexanizmlari o'qituvchilarning malaka oshirish samaradorligini oshiradi.

Kasbiy rivojlanishni individual trayektoriyalar asosida tashkil etish, refleksiv faoliyatni tizimli ravishda joriy etish, amaliy mashg'ulotlar ulushini oshirish va raqamli kompetensiyalarni rivojlantirish orqali o'qituvchilarning kasbiy o'sish jarayonini optimallashtirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi, "O'zbekiston Respublikasi Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni, O'RQ-637, 23-sen. 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti, "O'zbekiston Respublikasida xorijiy tillarni o'rganishni ommalashtirish faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-5117-sonli Qarori, 19-may 2021.
3. D. Maxmudova, "O'qituvchilarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishda uzluksiz ta'limning roli," SCIENCE TIME JOURNAL, vol. 3, no. 5, pp. 140–144, 2025.
4. N. A. Muslimov, Kasb ta'limi o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyasi. Toshkent: "Fan va texnologiya" nashriyoti, 2013, 128 s.
5. B. Xodjayev, Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. Toshkent: Sano-standart nashriyoti, 2017, 416 bet.
6. Sh. Sharipov, Kasbiy ta'lim pedagogikasi: metodik qo'llanma. Toshkent: 2005, 14–15 betlar.
7. M. Fullan, The New Meaning of Educational Change, 4th ed. New York, NY, USA: Teachers College Press, 2007.
8. L. Shulman, "Those who understand: Knowledge growth in teaching," Educational Researcher, vol. 15, no. 2, pp. 4–14, Feb. 1986.
9. T. R. Guskey, "What makes professional development effective?," PDK International, vol. 84, no. 10, pp. 748–750, 2003.